

ישיבת הר עציון בית מדרש האלקטרוני (ב.מ.א.)
*****

פרשת השבוע
*****

פרשת ויצא

סולם המקדש, באר שבע ובית-אל

הרב יהודה שביב

א.

הכתוב מתאר כי בחלומו ראה יעקב "והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ..."
(כ"ח, יב). היכן אל נכון היה הסולם מוצב? באו על כך שתי הצעות במדרש:

"ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא אמר: הסולם הזה עומד בבאר שבע ושיפועו מגיע עד בית המקדש.
מה טעם? ויצא יעקב מבאר שבע וגוי ויפגע במקום וגוי ויחלום והנה סולם וגוי ויירא ויאמר מה נורא
המקום הזה אין זה כי אם בית-אלקים ... אמר ר' יהודה ב"ר סימון: הסולם הזה עומד בבית
המקדש ושיפועו מגיע עד בית-אל. מה טעם? ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה ... (ב"ר ס"ט, ז).

יש כאן התייחסות לשני אתרים הנזכרים בפרשה; באר שבע ובית-אל, ולמקום חזוני העולה
מתוך חלומו ודבריו של יעקב; בית המקדש, שהוא כנראה בית-אלקים בלשונו של יעקב. שני
החכמים במדרש מתייחסים למקום החזוני, אם כמקום רגלי הסולם ואם כמקום שיפועו, ואל אחד
מן האתרים; באר שבע או בית-אל. בא רש"י בפירושו לפסוק "וזהבניאו את דברי החכם הראשון
כמו איחד את שתי ההצעות, ונמצאו לו כל שלשת המקומות בחזון הסולם: " ... נמצא סולם שרגליו
בבאר שבע וראשו בבית-אל, מגיע אמצע שיפועו כנגד ירושלים" (וראה מה שהשיג הרמב"ן על
דבריו).

יש להבין מה עניינם של שני אתרים אלו - באר שבע ובית-אל - בדרכו של יעקב לחרן
ובהקשר לחלום ולחזון הסולם ובית המקדש.

ב.

ודאי ששני המקומות מסמנים את נקודת המוצא ומקום ההגעה של יעקב, מבאר שבע יצא וכשקעה
השמש פגע במקום הקרוי בית-אל. אבל שני המקומות מסמנים גם את דרכו של סבו אברהם בארץ
ישראל. כשנצטווה אברהם לילך מחרן אל הארץ, קיים הוא בעצמו לך לך ולא התיישב במקום
מסויים אלא הלך ממקום למקום וקרא בכל מקום בשם ה'. אם נתבונן במסלול הליכתו נמצא כי
מקום ראשון אליו הגיע הוא שכם, אולם שם עדיין לא קרא אברהם בשם ה' אלא רק בנה מזבח
(בראשית י"ב, ו-ז). רק כשהגיע מקדם לבית-אל בנה מזבח "ויקרא בשם ה'" (י"ב, ח). זו הנקודה
הצפונית בה קרא בשם ה', ואילו הדרומית היא באר שבע ככתוב: "ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם
בשם ה' א-ל עולם" (כ"א, לב).

יעקב עומד עתה ללכת בעקבות זקנו אברהם. אף הוא אמור לילך לו מארצו ממולדתו
ומבית אביו, אבל אביו - במסלול הפוך; מארץ כנען לחרן. היפוך המסלול מומחש באתרים
המצויינים: מבאר שבע יצא; לבית-אל הגיע, ומשם לחרן.

ג.

מה קושר מקומות אלו לבית המקדש? - מסתבר כי הקריאה בשם ה'. מה משמעות אותה
קריאה? שני פירושים מצינו בזה. אונקלוס תירגם: "וצלי בשמא דה"י" (י"ב, ח) וכן ת"י ואף מפירוש
רש"י עולה כן. ראב"ע הביא פירוש זה אולם הוסיף: "או קריאת בני אדם לעבוד השם". והרמב"ן
החזיק בדרך השנייה: "והנכון שהיה קורא בקול גדול שם לפני המזבח את שם ה', מודיע אותו ואת

א-להותו לבני אדם" (עפ"י מהד' רח"ד שעוועל). מסתבר ששני הביאורים עומדים זה בצד זה. מקום המזבח שימש גם כמקום תפילה לפני ה' וגם כמקום הפצת אמונה ותורה.

לכשתמצי, הרי ייעודו של בית המקדש לשמש גם כמקום תפילה ועבודת ה' [כפי שביטא שלמה בעת חנוכת בית המקדש בבקשו מאת ה' "להיות עינך פתוחות אל הבית הזה ... לשמוע אל התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה. ושמעת את תחינת עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו אל המקום הזה ..."] (מל"א ח', כט-ל). וישעיהו ניבא: "כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים" (נ"ו, ז). אבל גם כמקום תורה והוראה. ששם בלשכת הגזית ישבה הסנהדרין והורתה ולימדה, ולעתיד ידעו הכל "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ישעיה ב', ג).

נמצא את שאמור לשמש בית המקדש לעתיד, כבר משמשים באר שבע ובית-אל בהווה. [על היות באר שבע והברית שכרת שם אברהם מעין מסד לרעיון המקדש, ראה במאמרי על באר שבע בספר חגי"י (זכרון לתלמידי ישיבת ניר שנרצחו בחברון בשנת תש"מ), קרית ארבע, תשמ"ה].

סולם הנמתח בין שמים וארץ אי אפשר היה לו להיקבע אלמלא מפעלו הגדול של אברהם שהלך וקרא בשם ה'. אלא שהוא הלך ממקום למקום, בבית-אל החל ובבאר שבע כילה, ואילו חלמו - חזונו של יעקב בא למסד את הדבר ולהציב הסולם במקום של קבע. אם מקום רגליו, אם מקום ראשו ואם מקום אמצע שיפועו, אבל המקום מכוון כנגד ירושלים. אשל שנטע אברהם בבאר שבע וקרא באמצעותו בשם ה' (בראשית כ"א, לג. וראה במס' סוטה י" ורש"י לפסוק), מהווה את ראשיתו של הסולם העולה אל שער השמים.

ד.

את באר שבע ובית-אל פוגשים אנו בהקשר נוסף. על שמואל הנביא מספר הכתוב כי לא הסתפק בהנהגת העם ממקום מגוריו ברמה אלא "הלך שנה בשנה וסבב ב י ת - א ל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל את כל המקומות האלה" (ש"מ"א ז', טז). מבחינה זאת כמוהו כאברהם; הולך ממקום למקום. והרי אף אברהם הורה והדריך את שומעי לקחו בצדקה ומשפט, ככתוב "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית י"ח, יט). וביתו של אברהם הלא הם אותם אלפים ורבות שנקבצו אליו (ראה רמב"ם, הלכות ע"ז א', ג). שכן לא רק אמונה הורה אברהם אלא שמירת דרך ה' ועשיית צדקה ומשפט.

וממשיך הכתוב ומספר שם בשמואל: "ויהי כי זקן שמואל וישם את בניו שופטים לישראל ... שופטים בבאר שבע" (ח', א-ב). מסתבר שכל עוד היה כוחו במוותניו הגיע הוא עד באר שבע בסבב המשפט. ורק לעת זקנתו כבר קשה היה לו להדרים עד לשם ומינה את בניו תחתיו.

נמצא גבולות סבב המשפט של שמואל: מבית-אל עד לבאר שבע. שכן עדיין לא הוקם מקדש בירושלים. אבל משהוקם היה מקום המקדש גם מקום המשפט ואליו היו עולים בני ישראל. ולעתיד לבוא עת ינהרו עמים רבים אל הר ה', חוזה הנביא כי שם "גם שפט בין הגוים" (ישעיה ב', ד).

ה.

בחלמו ראה יעקב סולם הנוטה בשיפוע מן הארץ לשמים. משהוקם המקדש בירושלים כבר לא היה מקום לסולם. אבל מדברי חכמינו עולה כי יש מין סולם חזוני, אלא שהוא אינו נוטה בשיפוע רק מוצב ישר: רגליו במקדש של מטה וראשו במקדש של מעלה, - "בית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה" (ילק"ש תהלים רמז, תשי"ג).